

Ekumenizam (II)

Prema učenju Drugog vatikanskog koncila, "pojam "ekumenski pokret" označava inicijative i aktivnosti planirane i poduzete, prema raznim potrebama Crkve kao mogućnosti, za promicanje jedinstva kršćana.

28.01.2016.

Ekumenizam (I)

Zajednička baština

Mnogo je stvari koje su zajedničke svim kršćanima. Kršćani su

ujedinjeni Svetim Pismom, životom u milosti posvetnoj, molitvom vjernih i drugim duhovnim blagoslovima. [15]

“Tako možemo reći da su na jedan način sjedinjeni s nama u Duhu Svetom, jer i njima on daje darove i milosti, i tako je djelotvoran među njima sa svojom moći posvećivanja. Neki je uistinu ojačao do mjere prolijevanja vlastite krvi.” [16]

Najvažnije, ucjepljenje u Krista po krštenju, zajednička baština katolika i drugih kršćana uspostavlja među njima posebnu vezu. Svi su kršćani rođeni u vodama krštenja. Kao što je naučava Drugi Vatikanski Koncil u djelu *Unitatis Redintegratio*, “onima koji vjeruju u Krista i istinski su kršteni, u zajednici su sa Katoličkom Crkvom iako je ta zajednica nesavršena.[17] “Među kršćanima,” kaže Benedikt XVI, “bratstvo nije samo puka izjava, niti znak ravnodušnosti za istinu...ono je utemeljeno na nadnaravnoj stvarnosti jednoga Krštenja koje nas

sve čini udovima jednog Tijela Kristova. (cf. *I Cor* 12: 13; *Gal* 3: 28; *Col* 2: 12). Zajedno mi ispovijedamo da je Isus Krist Bog i Gospodin; zajedno priznajemo Njega kao jedinog posrednika između Boga i ljudi (cf. *I Tim* 2: 5), i naglašavamo da smo zajedno udovi njegova Tijela (cf. *Unitatis Redintegratio*, no. 22; *Ut Unum Sint*, no. 42). S obzirom na suštinsko značenje Krštenja, iz njega proizlazi stvarnost koja se očituje kao način življenja, zatim rada, vjerovanja i djelovanja. Utemeljen na ovom presudnom temelju, dijalog rađa svojim plodovima i nastaviti će činiti tako.

Svijest o sudioništvu u tim zajedničkim bogatstvima je temelj za ekumenizam, jer on potiče izrazito pozitivan odnos prema kršćanima koji nisu katolici, i trebao bi voditi uzajamnom odnosu ispunjenom radosnom sviješću da smo svi kršćani. Stoga, "katolici moraju

radosno priznati i cijeniti istinske kršćanske zaklade koje proizlaze iz našeg zajedničkog nasljeđa i trebaju biti osnovane među razdvojenom braćom.[19] Ovo pozitivno vrjednovanje je od velike važnosti: ono vodi poticanju naše kršćanske braće koja nisu katolici i posebnog načina življenja solidarnosti s njima. Pošto je utemeljen u našoj zajedničkoj vjeri u Isusa Krista, put življenja kršćanske ljubavi s njima zahtjeva posebne pristupe.

Situacija je drukčija u pogledu odnosa prema nevjernicima i onima koji ne ispovijedaju kršćansku vjeru. Sa onima koji nisu kršćani provodimo međuvjerski dijalog, različit od ekumenizma, zato što je polazna točka dijaloga radikalno udaljena. U tom kontekstu, odnos između kršćana i Židova, kao što je poznato, zauzima posebno mjesto. Židovi su naša braća, da upotrijebimo izraz Ivana Pavla II,[20]

sa kojima je Božji Narod Novoga
Zavjeta duhovno sjedinjen.

Ekumenizam i "obraćenje": odnos i razlike

Prema učenju Drugog vatikanskog koncila, "pojam "ekumenski pokret" označava inicijative i aktivnosti planirane i poduzete, prema raznim potrebama Crkve kao mogućnosti, za promicanje jedinstva kršćana." [21]
Ekumenski pokret je usmjeren više prema zajednicama nego pojedincima, a ima i posebno "korporativno" djelovanje: radi na tome, kako bi različite Crkve i kršćanske zajednice mogle postići puno zajedništvo u vidljivom jedinstvu. Polazna im je točka njihov zajednički kršćanski identitet. U isto vrijeme, svaka vjeroispovijest bi trebala biti svjesna svojih vlastitih karakteristika, jer dijalog je moguć samo kroz priznanje vlastitog identiteta.

Iako se ekumenski napor izražava u raznim institucionalnim aktivnostima između kršćanskih vjeroispovijesti, ne svodi se samo na njih, jer svaki kršćanin ima osobnu odgovornost promicati jedinstvo. To nije samo pitanje za stručnjake, izdvojeno iz svakodnevnog života. Prije bi to bila "dužnost kršćanske savjesti prosvijetljena vjerom i vođena ljubavlju." [22] Ekumenizam je jednostavno dimenzija kršćanskog života. Na primjer, svi smo mi pozvani "izbjegavati izraze, prosudbe i radnje koje ne predstavljaju uvjet za našu odvojenu braću sa istinom i pravednošću, čineći tako s njima međusobne odnose težima." [23]

Iznad svega, među onima koji su primili sakrament krštenja, dijalog se prvo treba usredotočiti na poticanje što sakrament euharistije znači za svakoga, i pomoći ostvarenju svojeg krajnjeg djelovanja: *biti dobri kršćani*. Drugim riječima, susret s

osobom koja je pravoslavac, anglikanac ili protestant, trebao bi biti usmjeren, prvo na svaku osobu da živi svoju kršćansku vjeru u potpunosti, ili da ju započne prakticirati, ako je već ne prakticira. Prvi naglasak treba biti zajednička dragocjenost krsnog poziva, živjeti *novi život* u Kristu, jer svi kršćani su pozvani na svetost. [24] "Svi vjernici trebaju imati na umu da što više napora ulože kako bi živjeli svetost prema Evanđelju, lakše će postići jedinstvo kršćana i provesti ga u praksi. Što je bliže njihovo jedinstvo s Ocem, Riječju i Duhom Svetim, dublje i lakše će moći rasti u međusobnoj bratskoj ljubavi. " [25]

U svjetlu ovog razmatranja, možemo vidjeti atraktivnost poruke koju je Bog povjerio sv. Josemaríji, i široku paletu mogućnosti ekumenskog djelovanja danu njegovim kćerima i sinovima. Istovremeno, "elementi prisutni među ostalim kršćanima

mogu doprinijeti izgradnji Katolika" [26], koji će se također osjećati pozvanim za osobno obraćanje, jer svako autentično svjedočenje kršćanske vjere i ljubavi pomaže promicati veću predanost u svakome.

U okviru odnosa s drugim kršćanima, tu je još jedan zadatak koji treba razmotriti: to je, prema riječima *Unitatis Redintegratio*, rad na "pripremi i pomirenju" od "pojedinaца [koji] žele puno Katoličko zajedništvo," [27] to jest, pozornost na one koji žele postati Katolici. Važno je razlikovati, kako to i Dekret nalaže, ekumensku aktivnost i obazrivost na ove pojedine situacije. Ekumenizam je orijentiran prema savršeno vidljivom i institucionaliziranom jedinstvu između Crkava i crkvenih zajednica kao takvih. Rad na pomoći onima koji žele postati Katolici, s druge strane, je nešto što djeluje na određenu osobu i na slobodnu

odluku njezine savjesti. Ove dvije zadaće temelje se na želji suradnje s nacrtima Božjim, i, daleko od toga da se suprotstavljaju, usko su povezani. [28] Zajednička pretpostavka je uvijek odnos i poštovanje za ljude, njihove ideje i bogatstva koje posjeduju kroz svoju vjersku dimenziju. [29] Na primjer, svjedočanstvo Katoličkog kolege ili prijatelja može zapaliti u nekom drugom Kršćaninu, uz Božju milost, želju se pridruživanjem Katoličkoj crkvi. Katolički prijatelj može popratiti tu odluku molitvom i riječima, uz puno poštovanje slobode druge osobe. Tako ćemo pokazati da je naše prijateljstvo iskreno, te proizlazi iz ljubavi koju je Bog izlio u naša srca. Jer samo Bog, na kraju, može promijeniti srce osobe.

Općenito govoreći, mogli bismo reći da kršćani koji poduzimaju taj korak stvarno ne mijenjaju ili pretvaraju jednu Crkvu u drugu, nego radije

sebe *potpuno* uključuju u *Crkvu*, u pravu Crkvu, u kojoj su već nesavršeno sjedinjeni: Crkvu Isusa Krista, jedina, sveta, katolička i apostolska, nad kojom predsjedava Petrov nasljednik. Ti prijatelji postaju u potpunosti ono što su već nesavršeno bili. Iz tog razloga, oni koji postanu Katolici, ponekad ne žele govoriti o "obraćanju". Za njih, ne bez razloga, njihovo obraćanje je zapravo niz obraćanja koji ih ima dosta u životima svake osobe počevši od krštenja, do odluke, kroz novi izvor milosti, poduzimanja koraka prema punom zajedništvu, prema svojem domu: Rimu! Pokazujući veliko poštovanje za ovo gledište, Drugi vatikanski koncil zamjenjuje izraz "obraćanje"-više svojstven onima koji su prihvatili kršćanstvo prvi put izrazom "puno utjelovljenje."

Dakako, ove odluke su razlog velike radosti za djecu Katoličke crkve, koji

željno očekuju i rade s ciljem da svi muškarci i žene mogu postići puno zajedništvo s Bogom i jedno s drugim u sveopćoj Crkvi.

Put istinskog dijaloga

Svi muškarci i žene imaju potrebu komunikacije sa drugima, kako bi nadvladali teškoće u potrazi za istinom. Kao što je sv. Josemaría isticao: „dijalog je prepoznavanje čovjštva osobe sa kojom razgovaramo. Stoga je njegovo ozračje nužno, srdačno, prijateljsko i dobročinstveno.“ [30]

Katolikov otvoren i poštujući stav u ekumenskom dijalogu zahtijeva jasno znanje i otkrivanje vjere. [31] „*Jednakost*, koja je pretpostavka međureligijskog dijaloga, odnosi se na jednako osobno dostojanstvo sudionika dijaloga, na doktrinarni sadržaj.“ [32] Stoga je vrlo bitno da katolici poznaju, svako u suglasju sa svojim vlastitim sposobnostima,

dokumente Drugog vatikanskog koncila, Katekizam katoličke Crkve i druge bitne tekstove, na primjer pismo *Communiois Notio* i deklaraciju *Domino Iesus*, izdanu od strane Kongregacije za doktrinu vjere.

Uspostavljanje dijaloga sa drugim kršćanima zahtijeva, dodatno, da katolici budu sposobni prepoznati pozitivne vrijednosti vjere koju su ovi kršćani primili u njihovim zajednicama, čak i pored svih nedostataka. Ali ovo traži od katolika formaciju i učenje, duboko znanje naše vjere.

Prvo učenje (studiranje), onda dijalog. Kršćani mogu uvijek učiti jedni od drugih, te vrednovati punije realnosti koje već poznaju. Također se osjećaju inspirirani vidjevši kako duboko su drugi asimilirali svoju vjeru. Impresivno je vidjeti izučavanje Pisma koje je toliko

duboko ukorijenjeno u životima mnogih protestanata, ljepotu nekih liturgijskih slavlja među pravoslavicima i ljubav prema Svetoj Euharistiji i njeno centralno mjesto u životu katolika, opet toliko privlačno mnogim protestantima. Učenja sv. Josemaríje o posvećivanju posla su vrlo interesantna i privlačna mnogim kršćanima. Ključno je iznova otkriti konvergenciju u aspektima poput ovih, ne gubeći iz vida činjenicu da samo dobročinstvo omogućava nadjačavanje podjela. „Zadaća je kršćanina utopiti zlo u obilju dobra. Ovo nije stvar negativnih kampanja, ili bivanje protiv nečega. Naprotiv, trebamo živjeti pozitivno, puni optimizma, s mladošću, srećom i mirom. Trebamo biti razumljivi prema svima, s sljedbenicima Krista i onima koji ga odbacuju ili uopće ne znaju za njega. Ali razumijevanje ne znači suzdržavanje, ili bivanje neodlučnim, već bivanje aktivnim.“ [33]

„Prije nego pričamo, moramo posvjestiti veliku pažnju slušanju ne samo onoga što ljudi pričaju, već posebnije onome što imaju u svojim srcima reći. Samo onda ćemo ih razumjeti i poštivati“, reče papa Pavao VI. [34] Bez pronalaženja iskrene namjere znanja i razumijevanja u osobi s kojom razgovara, nitko se neće osjećati poštovan ili naklonjen razgovoru: „Ništa nije stranije stavu kršćanskog apostola nego uobražena arogancija, ili kako se to danas obično zove, trijumfalizam. Naša doktrina nije plod naših vlastitih napora, naše opažljivosti ili pronicljivosti. Radije je to riječ Boga koja nam je došla, ne jer smo bili bolji ili spremniji od drugih, već zato što naš Gospod odabra da upotrijebi nas kao svoje instrumente... Štoviše, shvaćamo vrlo dobro da nas božanska istina koju nosimo nadvisuje. Znamo da su naše riječi nesposobne izraziti cijelo njeno bogatstvo, i da je moguće da je niti ne

razumijemo u potpunosti, i da je naša uloga onoga tko predaje dalje poruku koju on sam ne razumije u potpunosti.“ [35] Mi nismo vlasnici istine; ona ne pripada nama. Želimo biti suradnici istine: *cooperatores simus veritatis*. [36] Pokušavamo djelovati u istini i po njoj.

Sa Kristovom dobrotvornosti

„Da bi ispunili, kao što trebamo, dio koji se odnosi na nas u misiji Crkve, mi ne smijemo zaboraviti Kristov primjer. Nema istinskog kršćanskog dijaloga ako on ne reproducira način našega postojanja i djelovanja našega Gospodina. Isusov primjer vodi nas u dijalog; i taj isti primjer uči nas kako moramo govoriti s ljudima.“ [37] U riječima sv. Josemarije, ovo povlači dva fundamentalna obilježja: „vjernost istini, prijateljstvo s ljudima. Plodonosni dijalog je nemoguć osim ako postoji ili je stvorena prijateljska klima, iskrenost

i povjerenje između onih koji vode dijalog.“[38]

Bez ljubavi za druge ne može biti pravog ekumenizma, već jedino strategije koje će same po sebi završiti besplodno: „Naš Gospodin nas je pozvao, istina, u vrijeme kada svatko govori o miru, a mira nema – bilo u dušama ili institucijama ili u društvenom životu ili među narodima. Svatko govori o jednakosti i demokraciji, a ono što ćemo vidjeti okolo su zatvorene i neprobojne kaste. On nas je pozvao u vrijeme kada svatko traži razumijevanje, a razumijevanje je primjetno jedino po svojoj odsutnosti, čak i među osobama koje djeluju u dobroj namjeri i žele biti dobrotvorne. Ne zaboravite da dobrotvornost, više nego u davanju, sastoji se u razumijevanju.“[39] Istinski dijalog je moguć onda kada postoji želja za odanim prijateljstvom, revnost za pomoći i služiti drugima. „Dijalog

napreduje na prijateljstvu i još više na služenju.“[40]

Katolici koji se bave ekumenskom aktivnošću moraju biti zabrinuti za svoju braću i sestre, moleći za njih i pokušavajući ih bolje upoznati. Ljubav mora biti u korijenu naših akcija. U riječima sv. Pavla, *omnia vestra in caritate fiant*, [41] pustite da sve što činite, bude učinjeno u ljubavi. Zato, osim uzajamnog upoznavanja, mora postojati i poštovanje i istinska privrženost koja se pojavljuje spontano, kao što smo vidjeli 7. listopada 2002. kada je patrijarh Rumunjske Pravoslavne Crkve govorio na kraju audijencije koju je papa Ivan Pavao II. održao za one koji su sudjelovali u kanonizaciji Sv. Josemarije. Ovaj je ekumenski događaj imao ogroman odjek na ljude iz Rumunjske i mnogo drugih; neki su znali malo o Djelu, dok su drugi već sudjelovali u njegovim apostolatima, uključujući libanonske

pravoslavne obitelji koje su bile prisutne na ceremoniji i koje su reagirale s ogromnom radošću.

Životi svih svetaca nam dopuštaju da otkrijemo što Bog iznosi u onima koji pripadaju drugim Crkvama i crkvenim zajednicama. „Pravo je i spasonosno prepoznati Kristova bogatstva i kreposna djela u životima onih koji svjedoče za Krista, nekad čak i lijući svoju vlastitu krv. Jer Bog je uvijek čudesan u Njegovim djelima i vrijedan svake hvale.“[42] Oni koji su dali svoje živote za Krista kako bi ustanovili zajedničku dodirnu točku: „Takav zajednički svjedok svetosti, kao vjernost jednome Gospodinu, ima ekumenski potencijal izvanredno bogat u milosti.“[43] „Možda najuvjeljivija forma ekumenizma je *ekumenizam svetaca i mučenika. Communio sanctorum* govori glasnije od stvari koje nas dijele. *Martirologij* prvih stoljeća je u temelju štovanja Svetaca.

Proglašavajući i štujući svetosti njezinih sinova i kćeri, Crkva daje vrhovnu čast Bogu samome; u mučenicima ona je častila Kista, koji je bio u izvoru njihova mučeništva i njihove svetosti. U kasnijim vremenima razvijena je praksa kanonizacije, praksa koja se još uvijek nastavlja u Katoličkoj Crkvi i Pravoslavnim Crkvama.“[44]

Poticanje suradnje u službi čovječanstva

Stvaranjem mogućnosti za udružene djelatnosti među kršćanima različitih vjeroispovijesti, ili poticanje drugih kršćana da surađuju u djelatnostima Katoličke Crkve, potiče se međusobna znanja i olakšava se put prema punom zajedništvu.

Suradnja u društvenim poduhvatima je specifičan način, predložen od strane Drugog vatikanskog koncila za rad na ekumenizmu; vjernici Prelature, kao i svi članovi Crkve,

trebaju poticati ta nastojanja.

„Suradnja među kršćanima živo izražava odnos koji ih u stvari već ujedinjuje, te postavlja jasnije temelje osobina Krista Sluge.“

«Ova suradnja, koja je već započela u mnogim zemljama, treba biti sve razvijenija, osobito u regijama gdje se odvija društvena i tehnička evolucija, bilo da se radi samo o procjeni dostojanstva ljudske osobe, poduhvatima blagodatni mira, primjeni načela Evanđelja u društvenom životu, napretku znanosti i umjetnosti u istinskom kršćanskom duhu, ili također u korištenju različitih lijekova za ublažavanje nevolja našeg vremena, kao što su glad i elementarne nepogode, siromaštvo i nepismenost, nedostatak stambenog prostora i nejednaka raspodjela bogatstva. Svi vjernici u Krista, kroz tu suradnju, mogu biti vođeni da steknu bolje međusobno poznavanje i

uvažavanje, i tako otvorio put za
jedinstvo kršćana» (45).

Posebice u mnogim dijelovima
Zapada danas, ali i u ostatku svijeta,
"naša će se kršćanska prisutnost
isticati i prosvjetljivati samo ako
imamo hrabrosti i odlučnosti da
krenemo putem pomirenja i
jedinstva", rekao je Benedikt XVI. "Mi
svi imamo određenu odgovornost ...;
postoji više mogućnosti da se poveća
naše uzajamno znanje i poštovanje
koje oplemenjujemo međusobnom
razmjenom darova, i mi osjećamo
potrebu udružiti snage da se suočimo
s velikim izazovima današnjice,
počevši od moderniteta i
sekularizacije. Iskustvo dovoljno
pokazuje da iskreni, bratski dijalog
stvara povjerenje, uklanja strah i
unaprijed stvorene zaključke, otapa
poteškoće i otvara ljude
dostojanstvenoj i konstruktivnoj
usporedbi" (46).

„Toliko sam vam često pisao, riječima svetoga Pavla: *veritatem facientes u caritate* (Ef 4:15), 'činiti' istinu dobročinstvom: ovo je put za dijalog, za širenje nauke“ (47). Ekumenski "susret", koji živimo u svjetovnom životu, zahtijeva da *svi mi* nastojimo hodati u istini i dobročinstvu te da budemo bolji učenici Isusa Krista, jer Bog *sve* poziva, od trenutka krštenja, na osobnu svetost. Ovo je velika poruka Svetog Josemaría, potvrđena na Drugom vatikanskom koncilu.

Danas je Crkvi potreban "praktični ekumenizam" tako da duh Djela također daruje rast ekumenizmu usred svih ljudskih aktivnosti. Ova nastojanja pomažu donijeti posvuda mnogo raznih "mreža" kršćanskih prijatelja, Kristovih učenika i "prijatelja Božjih" za obraćenje svijeta. To su "mreže" *Duc in altum!* i od apostolata *ad fidem*, mreže o kojima je toliko često govorio Sveti Josemaría. Oni su mreže kojima će se

uhvatiti *piscium multitudinem copiosam*: muškarci i žene koji su živjeli u bezboštvo ili neobezboštvo. I dok ribari ispunjavaju Kristove zapovijedi, ujedinjeni u ljudsko i kršćansko prijateljstvo, ljubav Boga Oca donijet će im puno zajedništvo za koje se njegov Sin molio – i još uvijek moli u nebesima. *Ut unum sint*, i kao što je Isus dodao, *ut mundus credat*: kako bi mreže bile ispunjene do prelijevanja.

Sve ovo postat će stvarnost pod jednim uvjetom: da „nikada ne prekinemo dijalog sa našim Bogom, živim i punim ljubavi, sa Duhom Svetim, sa Kristom našim Gospodinom i sa Marijom, Kraljicom neba i Majkom Crkve. Tako ćete svakog dana dobiti svjetlo nauke, apostolske želje, revnost za duše, univerzalno i profinjeno dobročinstvo“ (48).

Pedro Rodríguez

Fusnote:

[15] usp. II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 3.

[16] Ivan Pavao II., Enciklika *Ut Unum Sint*, 25. svibnja 1995., br. 12.

[17] II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 3.

[18] Benedikt XVI, Obraćanje ekumenskom sastankuna XX. Svjetskom Danu mladih, 19. kolovoza 2005.

[19] II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 4.

[20] Usp. Ivan Pavao II., Obraćanje u sinagogi u Rimu, 13. travnja 1986.

[21] II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 4.

[22] Ivan Pavao II., Enciklika *Ut Unum Sint*, 25. svibnja 1995., br. 8.

[23] II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 4.

[24] Usp. II. Vatikanski sabor, *Dogmatska Konstitucija Lumen Gentium*, br. 40.

[25] II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 7.

[26] *Isti*, br. 4, i Ivan Pavao II., Enciklika *Ut Unum Sint*, 25. svibnja 1995., br. 48.

[27] II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 4.

[28] Usp. *Isti* [29] Usp. Ivan Pavao II., Enciklika *Redemptoris Missio*, 7. prosinca 1990., br. 55.

[30] Sv. Josemaría , *Pismo*, 24. listopada 1965., br. 30.

- [31] Usp. II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 9-11.
- [32] Kongregacija za nauk vjere, Deklaracija *Dominus Iesus*, 6. kolovoza 2000., br. 22.
- [33] Brazda, br. 864.
- [34] Pavao VI, Enciklika *Ecclesiam Suam*, 6. kolovoza 1964., br. 87.
- [35] Sv. Josemaría , *Pismo*, 24. listopada 1965., br. 25.
- [36] 3 *Iv* 1:8.
- [37] Sv. Josemaría , *Pismo*, 24. listopada 1965., br. 15.
- [38] Isti, br. 20.
- [39] Sv. Josemaría, *Susret s Kristom*, br. 123.
- [40] Pavao VI, Enciklika *Ecclesiam Suam*, 6. kolovoza 1964., br. 87.

[41] *1 Kor 16:14.*

[42] II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 4.

[43] Ivan Pavao II., Enciklika *Ut Unum Sint*, 25. svibnja 1995., br. 48.

[44] Ivan Pavao II., Apostolsko pismo *Tertio Millennio Adveniente*, 10. studenog 1994., br. 37.

[45] II. Vatikanski sabor, *Unitatis Redintegratio*, br. 12.

[46] Benedikt XVI, *Obraćanje Odboru za pripremu Europskog Ekumenskog Okupljanja*, 26. siječnja 2006.

[47] Sv. Josemaría , *Pismo*, 24. listopada 1965., br. 75.

[48] *Isti*, br. 76.

pdf | document generated
automatically from [https://
dev.opusdei.org/hr-hr/article/
ekumenizam-ii/](https://dev.opusdei.org/hr-hr/article/ekumenizam-ii/) (11.08.2025.)